

Filip Chybalski

Politechnika Łódzka

REFORMA SYSTEMU EMERYTALNEGO W WYBRANYCH KRAJACH EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ*

1. Wstęp

Powszechnym problemem społecznym i ekonomicznym współczesnych gospodarek wielu krajów w Europie i na świecie jest proces starzenia się społeczeństwa. Obecne i prognozowane tendencje demograficzne w dłuższej perspektywie czasu doprowadzą do bardzo niekorzystnych proporcji między liczebnością populacji osób w wieku produkcyjnym a liczebnością populacji osób w wieku emerytalnym. Rosnąca liczba osób w wieku emerytalnym wymusza wzrost zagregowanej sumy świadczeń emerytalnych. Główną tego przyczyną jest przewidywany, ponaddwukrotny, wzrost udziału liczby osób w wieku 65 lat i więcej do liczby osób w wieku 20-64 lata (z 23,8% w 2000 do 49,9% w 2050 roku). Popularny do niedawna emerytalny system repartycyjny (PAYG – *pay as you go*), oparty na zasadzie solidaryzmu międzypokoleniowego, nie jest odporny na zachodzące obecnie niekorzystne zmiany demograficzne. Odporny na nie w dużym stopniu jest natomiast system kapitałowy. Wynika stąd konieczność reformowania systemów emerytalnych, bazujących w zbyt dużym stopniu na solidaryzmie międzypokoleniowym. Przeprowadzane reformy zmierzają w kierunku systemu kapitałowego, jednak nadal w mniejszej lub większej części opartego także na zasadzie repartycyjności. Kompromisowym rozwiązaniem jest zazwyczaj system trzyfilarowy. System taki funkcjonuje w Polsce (od 1999 r.), a także w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej, które od niedawna są członkami Unii Europejskiej.

Celem publikacji jest charakterystyka reform systemów emerytalnych w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej oraz próba wskazania ich perspektywicznych efektów.

---

* Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2007-2009 jako projekt badawczy.

2. Przyczyny reform systemów emerytalnych

Rozwój społeczno-ekonomiczny, dokonujący się w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, niesie za sobą wzrost dobrobytu społeczeństw, który daje się zauważyć nie tylko jako dodatnie zmiany w wartości produktu krajowego brutto w przeliczeniu na mieszkańca, ale także w długości życia. Oczekiwane dalsze trwanie życia w momencie urodzenia w analizowanych krajach rośnie stale zarówno w przypadku kobiet, jak i mężczyzn (rys. 1 i 2).

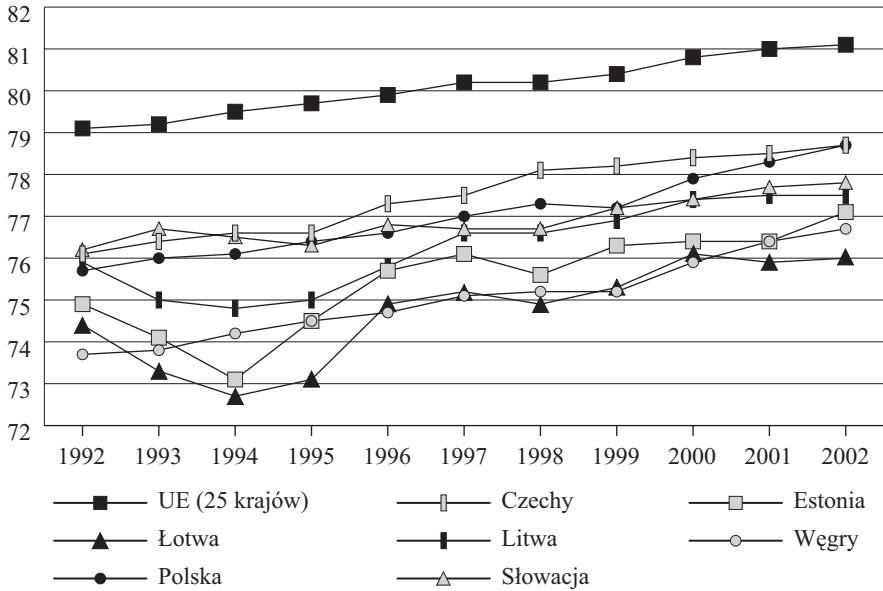
Dożywanie przez ludzi coraz bardziej sędziwego wieku, a jednocześnie mały przyrost naturalny stanowią najistotniejszy czynnik sprawiający, że mamy do czynienia z procesem starzenia się społeczeństwa. Proces ten, którego jesteśmy świadkami, a mający charakter globalny, dokonuje się systematycznie i mimo że dotyczy zjawisk demograficznych, ma dosyć dynamiczny charakter. Świadczą o tym zmiany w tzw. stopie obciążenia demograficznego (*old-age dependency ratio*) (tab. 1).

Tabela 1. Stopa obciążenia demograficznego w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej oraz w UE-25

Kraj/Rok	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
UE (25 krajów)	22,1	23,4	24,9	26,3	28,9	32,1	35,7	40,3	44,8	48,5	51	52,8
Czechy	19,3	19,8	19,8	21,9	26,8	31,8	35	37,1	39	43,8	51,2	54,8
Estonia	20,2	22,4	24,1	24,7	26,3	28,7	31,3	33,4	34,5	36,6	39,1	43,1
Łotwa	20,5	22,1	24,1	25,2	26,3	28,0	30,7	33,4	34,9	37,4	39,9	44,1
Litwa	18,5	20,8	22,5	23,4	24,2	26,0	29,2	33,4	36,5	39,3	41,2	44,9
Węgry	20,9	22	22,8	24,3	26,7	31,2	34,5	35,1	36,9	40,3	45,9	48,3
Polska	16,6	17,6	18,7	18,8	21,7	27,1	32,8	35,7	37,1	39,7	44,3	51,0
Słowacja	16,3	16,6	16,3	16,9	19,1	23,5	28,1	31,7	34,2	38,1	44,5	50,6

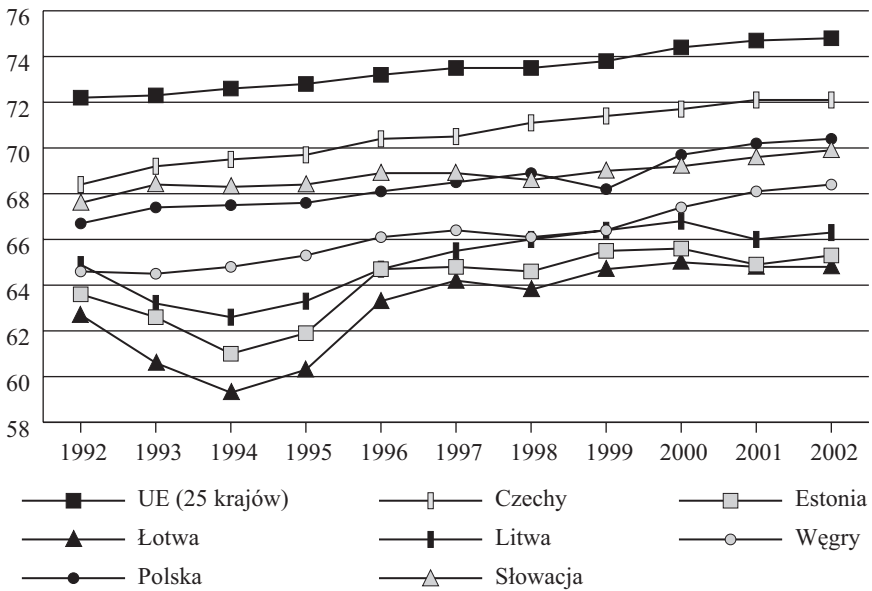
Źródło: OECD.

Stopa obciążenia demograficznego jest relacją między liczebnością populacji osób w wieku 65 lat i więcej oraz liczebnością populacji w wieku 15-64 lata. Jeśli porównamy wartość tego wskaźnika z roku 2005 z prognozami na rok 2050 zauważymy, że największy jego wzrost nastąpi w Czechach i na Słowacji (odpowiednio wzrost o 35,0 i 34,3 punktu procentowego). Najmniejszy przyrost tej miary, ale także bardzo istotny, będzie miał miejsce w Estonii i na Łotwie (odpowiednio 19,0 i 20,0 punktów procentowych). Zmiany wartości tego wskaźnika doskonale obrazują skalę procesu starzenia się społeczeństw krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Podobnie sytuacja wygląda w krajach UE-25, gdzie wartość tego wskaźnika w 2050 roku wyniesie według prognoz 52,8% i będzie o 27,1 punktu procentowego wyższa w stosunku do roku 2005.

Rys. 1. Oczekiwane dalsze trwanie życia kobiet w momencie narodzin (w latach)

Źródło: Eurostat.

Rys. 2. Oczekiwane dalsze trwanie życia mężczyzn w momencie narodzin (w latach)

Źródło: Eurostat.

Wśród innych czynników, które zmusiły rządy krajów postkomunistycznych do przeprowadzenia reform systemów emerytalnych, jest wysokie bezrobocie. Duża liczba osób pozostających bez pracy skutkuje niższą kwotą wpłacanych do systemu emerytalnego składek oraz wyższą kwotą wydatków socjalnych z budżetu państwa. Często dochodzi do tego tendencja do obniżania rzeczywistego wieku przechodzenia na emeryturę, czego przykładem mogą być świadczenia przedemerytalne.

Wymienione wyżej czynniki sprawiają, że system repartycyjny, oparty na solidaryzmie międzypokoleniowym, w którym obecnie płacone składki są przeznaczane na bieżące świadczenia emerytalne, staje się nieefektywny. Dlatego też kraje Europy Środkowo-Wschodniej musiały ukierunkować reformy systemów emerytalnych w kierunku ograniczenia roli umowy międzypokoleniowej w zabezpieczeniu dochodów w okresie starości. Pierwotne przyczyny reform systemów emerytalnych to poprawa jakości życia i wzrost dobrobytu, co skutkuje wydłużeniem się życia ludzi i obniżającym się wskaźnikiem śmiertelności wśród niemowląt i dzieci, oraz rosnącą potrzebą odnoszenia sukcesów zawodowych, także przez kobiety, wpływające negatywnie na przyrost naturalny.

3. Kierunek i efekty reform systemów emerytalnych

Wiadomo było, że reformy systemów emerytalnych będą zmierzały w kierunku systemów kapitałowych, w których wpłacane składki są inwestowane na rynkach kapitałowych w celu akumulacji kapitału emerytalnego, z którego w momencie osiągnięcia wieku emerytalnego zaczną być wypłacane świadczenia. Jednak całkowite zastąpienie systemu repartycyjnego systemem w pełni kapitałowym jest trudne, przede wszystkim z powodu wysokich kosztów transformacji systemu. Nie jest to jednak niemożliwe, czego przykładem mogą być niektóre kraje Ameryki Południowej, które zdecydowały się właśnie na takie rozwiązanie. Tak stało się w Chile, Meksyku, Boliwii i Salwadorze¹. Warto także zaznaczyć, iż to właśnie Chile stało się prekursorem reform systemów emerytalnych w końcu XX w.

Kraje Europy Środkowo-Wschodniej zdecydowały się na wprowadzenie systemów mieszanych, będących połączeniem systemu repartycyjnego i systemu kapitałowego. Skutkiem przeprowadzonych reform było powstanie trzyfilarowych systemów emerytalnych. Pierwszy filar miał charakter repartycyjny, drugi oraz trzeci – charakter kapitałowy. Wprowadzenie takiego właśnie systemu wynika z jego następujących istotnych zalet:²

- dywersyfikacja ryzyka związanego zarówno z niekorzystnymi zmianami demograficznymi bądź niedostateczną efektywnością rynków pracy, jak i zmianami koniunktury gospodarczej bądź niestabilnością na rynkach finansowych, przez

¹ M. Quessier, *Pension reform: Lessons from Latin America*, OECD 1999, s. 11.

² F. Chybalski, *Współczesne systemy emerytalne w Europie i na świecie*, [w:] *Polityczno-ekonomiczne paradygmaty integracji europejskiej*, Akademia Polonijna w Częstochowie, Częstochowa 2005, s. 54.

- zastosowanie w ramach ubezpieczeń obowiązkowych systemu repartycyjnego oraz systemu kapitałowego,
- państwo nie ponosi w całości odpowiedzialności za wypłatę przyszłych świadczeń emerytalnych, lecz przenosi część tej odpowiedzialności na pracodawców i pracowników, dając możliwość wyboru form ubezpieczenia bądź oszczędzania i oferującej je instytucji,
  - stymulowanie wzrostu gospodarczego poprzez wprowadzenie filarów kapitałowych, w których ramach zgromadzone środki są lokowane m.in. na rynkach kapitałowych, a przez to wpływają na wzrost inwestycji,
  - jest to system w znacznym stopniu samoregulujący się, a tym samym w dużym stopniu odporny na decyzje polityków i niewymagający częstych ingerencji ze strony państwa,
  - elastyczność systemu, tzn. każdy może znaleźć coś dla siebie, uwzględniając przy tym swoje dochody,
  - każdy może wpływać na wysokość swojego świadczenia emerytalnego nie tylko ze względu na wysokość swoich obecnych dochodów, lecz także poprzez wybór odpowiedniego produktu ubezpieczeniowego lub oszczędnościowego oraz odpowiedniej instytucji (w ramach II i III filara).

Podział na trzy filary nie wyczerpuje charakterystyki konstrukcji systemu emerytalnego, gdyż pozostaje jeszcze kwestia powszechności uczestnictwa w poszczególnych elementach systemu oraz sposobu obliczania wartości świadczenia emerytalnego w części repartycyjnej. Pod tym względem I filar może być oparty na zasadzie zdefiniowanego świadczenia lub zdefiniowanej składki.

W systemie zdefiniowanego świadczenia (DB – *defined benefits*) wysokość emerytury zależy od podstawy wymiaru składki, czyli od zarobków, oraz od stażu emerytalnego. W systemie zdefiniowanej składki (DC – *defined contributions*) wysokość emerytury jest determinowana sumą wpłaconych składek³. W omawianych krajach Europy Środkowo-Wschodniej zastosowano rozwiązania przedstawione w tab. 2.

Ponieważ za III filar emerytalny można uważać każdą formę dodatkowego dobrowolnego oszczędzania w celu podwyższenia wypłaconego w przyszłości świadczenia, można uznać, że przed reformą systemów emerytalnych w krajach CEE funkcjonował ten filar, nie miał on jednak tak zinstytucjonalizowanego charakteru. Dodatkową formą oszczędzania na starość mogły być i nadal są lokaty bankowe, lokaty w funduszach inwestycyjnych, w nieruchomościach czy np. w dziełach sztuki, ale tylko te, które stanowią przyszły kapitał emerytalny. Największą nowością w zreformowanym systemie jest z pewnością II filar, mający charakter obowiązkowy, a obsługiwany przez fundusze emerytalne. Jedynie w Czechach nie zdecydowano się na wprowadzenie obowiązkowego członkostwa w funduszu emerytalnym.

---

³ I. Jędrasik-Jankowska, *Ubezpieczenia emerytalne. Trzy filary*, Wydawnictwa Prawnicze, Warszawa 2001, s. 86.

Tabela 2. Ogólna konstrukcja systemu emerytalnego w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej

Kraj/filar	I (system repartycyjny)	II (obowiązkowe członkostwo w funduszu emerytalnym)	III (dobrowolne uczestnictwo w kapitałowym planie emerytalnym)
Polska	DC	1999	1999
Łotwa	DC	2001	1998
Węgry	DB	1998	1994
Estonia	DB	2002	1998
Litwa	DB	2004	2000
Słowacja	DB	2005	1996
Czechy	DB	brak	1994

Źródło: G. Dupont, *Pension reform in acceding countries*, Special Issues, April 2004, Centre de recherche en économie de Sciences Po, s. 64.

Wprowadzenie obowiązku członkostwa w II filarze skutkuje przeniesieniem części składek właśnie do tego filaru, a tym samym zmniejszenie kwoty składek napływających do I filaru, mającego charakter repartycyjny i publiczny. W ten sposób państwo przestaje zarządzać częścią kapitału emerytalnego, gdyż fundusze emerytalne są zarządzane przez wyspecjalizowane instytucje prywatne, jakimi są towarzystwa emerytalne. Dlatego też wśród zalet systemu kapitałowego wyróżnia się pewną niezależność od woli polityków. Trzeba jednak pamiętać, iż to właśnie politycy ustanawiają prawo, zgodnie z którym fundusze i towarzystwa emerytalne funkcjonują i inwestują powierzone aktywa. Rozwiązanie to nie jest z pewnością doskonałe, przede wszystkim z tego powodu, iż prawo, szczególnie w krajach, w których demokracja nie charakteryzuje się długą tradycją, nie ma stałego charakteru i jest zmieniane pod wpływem krótkowzrocznych dążeń polityków. Niepewna jest także forma wypłat emerytur z II filaru oraz koszty tych wypłat. Z drugiej strony społeczeństwa krajów postkomunistycznych, w których gospodarka kapitalistyczna funkcjonuje od niespełna dwudziestu lat, nie mają doświadczenia w inwestowaniu na rynkach kapitałowych, czego przykładem może być Polska, gdzie nawet wybór otwartego funduszu emerytalnego nie jest racjonalny. Większy wpływ na decyzję, który fundusz wybrać, ma ich polityka akwizycyjna i reklamowa, niż ich wielkość czy osiągnięte wyniki inwestycyjne⁴.

Właśnie wprowadzenie II filaru emerytalnego o charakterze kapitałowym, w mniejszej lub większej części zastępującego system repartycyjny, w ramach którego wypłacane świadczenia emerytalne są dotowane z budżetu państwa (stanowiąc część wydatków socjalnych), ma decydować w głównej mierze o efektach przeprowadzonych reform. Mają one przede wszystkim ograniczyć wzrost publicznych wydatków emerytalnych. Ich prognozowany udział w PKB przedstawiono w tab. 3.

⁴ Por. F. Chybalski, *Wybory inwestycyjne Polaków w postaci lokaty w OFE oraz ich interpretacja w świetle ekonomicznej teorii zachowań ludzkich G. S. Beckera*, [w:] *Sposób na pieniądź*, red. I. Staniec, Politechnika Łódzka, Łódź 2006, s. 132-142.

Tabela 3. Udział wydatków emerytalnych państwa w PKB

Kraj/Rok	2010	2015	2020	2025	2030	2040	2050
Czechy	8,2	8,2	8,4	8,9	9,6	12,2	41,0
Estonia	8,9	8,8	9,3	10,4	11,8	15,2	15,7
Łotwa	6,6	6,6	7,0	7,6	7,9	8,2	8,6
Litwa	9,8	10,9	11,9	13,7	15,0	17,0	17,4
Węgry	11,1	11,6	12,5	13,0	13,5	16,0	17,1
Polska	11,3	9,8	9,7	9,5	9,2	8,6	8,0
Słowacja	6,7	6,6	7,0	7,3	7,7	8,2	9,0

Źródło: A. Salomaki, *Public pension expenditure in EPC and the European commission projections: an analysis of the projections results*, European Economy, European Commission, December 2006.

Z tab. 3 wynika, że Polska jest jedynym krajem spośród analizowanych, w którym pomimo znaczącego wzrostu wartości stopy obciążenia demograficznego (por. tab. 1 oraz tab. 3) udział publicznych wydatków emerytalnych w PKB zmaleje. Wynika to z dwóch faktów. Po pierwsze zaangażowanie społeczeństwa w obowiązkowych funduszach emerytalnych w Polsce jest największe. W początkowej fazie funkcjonowania zreformowanego systemu emerytalnego w Polsce w 2001 roku liczba uczestników funduszy emerytalnych w przeliczeniu do liczby osób pracujących wyniosła 98,2%, podczas gdy w pozostałych krajach wskaźnik ten nie przekroczył 60%⁵. Także w Polsce zdecydowano się na przekazanie największej części składki

Tabela 4. Współczynnik korelacji między udziałem publicznych wydatków emerytalnych w PKB a stopą obciążenia demograficznego w wybranych krajach CEE w latach 2010-2050

Kraj	Współczynnik korelacji
Czechy	0,823
Estonia	0,951
Łotwa	0,962
Litwa	0,966
Węgry	0,978
Polska	-0,927
Słowacja	0,994

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych OECD oraz A. Salomaki, wyd. cyt.

emerytalnej do funduszy emerytalnych w II filarze (37,4% kwoty tej składki). Dla porównania, na Węgrzech relacja ta wynosi 26,4%, a na Słowacji 31,3%. W pozostałych krajach udział wydatków emerytalnych państwa rośnie wraz ze wzrostem stopy obciążenia demograficznego i jest to związek zbliżony do liniowego, co potwierdzają obliczone współczynniki korelacji liniowej (tab. 4).

Nie można pominąć także kwestii finansowania przejścia ze starego do nowego systemu emerytalnego. Możliwe są tu wymienione powyżej rozwiązania.

⁵ S. Golinowska., P. Kurowski, M. Żukowski, *Old-age security in Central and Eastern Europe and the enlargement of the European Union*, Międzynarodowe Seminarium we Wrocławiu, „Polityka Społeczna” 2002 nr 11-12, s. 56.

1. Przekazanie części składek z systemu repartycyjnego do systemu kapitałowego bez podwyższania składek emerytalnych i obniżania wysokości świadczeń emerytalnych. Skutkuje to jednak zwiększeniem wydatków emerytalnych z budżetu państwa, gdyż konieczne jest pokrycie tej części aktywów, która zamiast zostać przekazana na świadczenia emerytalne w ramach systemu repartycyjnego, trafiła do funduszy emerytalnych i jest inwestowana. Wiąże się to ze zwiększeniem deficytu finansów publicznych.

2. Obniżenie wysokości świadczeń emerytalnych obecnych emerytów i pozostawienie składek emerytalnych na dotychczasowym poziomie. Jest to rozwiązanie trudne do zrealizowania z powodów politycznych.

3. Wzrost składek emerytalnych przy niezmienionej wysokości świadczeń emerytalnych. Rozwiązanie to polega na pozostawieniu stopy procentowej składki emerytalnej odprowadzanej do I filaru i wprowadzenie II filaru, a tym samym drugiej składki.

4. Kombinacja wyżej wymienionych rozwiązań.

Niemożliwe jest przeprowadzenie reformy systemu emerytalnego, mającej na celu wprowadzenie części kapitałowej, bez poniesienia kosztów. Otwarta natomiast pozostaje kwestia, w jaki sposób koszty te zostaną podzielone między kolejne pokolenia, oraz proporcje w finansowaniu reformy wyższymi składkami emerytalnymi bądź niższymi świadczeniami i podatkami. Nawet bowiem w przypadku zastosowania rozwiązania pierwszego prawdopodobne zwiększenie deficytu finansów publicznych będzie się wiązało z dodatkową emisją dłużnych papierów wartościowych, które w przyszłości będą musiały zostać wykupione z pieniędzy podatników. Warto też zauważyć, iż całkowite koszty przejścia z systemu repartycyjnego do systemu w części kapitałowego zależą wprost od udziału części kapitałowej, czyli od liczby osób, które przystąpią do funduszy emerytalnych. Dlatego też nie miały możliwości uczestnictwa w II filarze osoby, które najszybciej – z racji wieku w momencie wprowadzania reformy – miały osiągnąć wiek emerytalny.

Wszystkie spośród analizowanych krajów zdecydowały się na zastosowanie rozwiązania mieszanego, łączącego zwiększenie deficytu finansów publicznych oraz obniżenie świadczeń emerytalnych wypłacanych z publicznego, I filaru systemu. Jest to rozwiązanie obciążające zarówno pokolenie obecnie pobierające świadczenia emerytalne (które zostały obniżone), jak również pokolenia obecnie pracujące, które w przyszłości ze swoich podatków zapłacą za wykup wyemitowanych w celu pokrycia deficytu budżetowego dłużnych papierów wartościowych. Estonia jest jedynym krajem, który dodatkowo zdecydował się na podwyższenie składki emerytalnej dla osób przystępujących do II filaru.

Na skutek reformy skumulowana wartość zobowiązań emerytalnych, mierzona wartością PKB, wyniesie w Polsce w 2050 roku według prognozy 194%, podczas gdy bez przeprowadzonej reformy byłoby to 462%⁶.

⁶ M. Góra, *System emerytalny*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2003, s. 199.

4. Podsumowanie

Przeprowadzone reformy systemów emerytalnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej to jedno z największych wyzwań, przed jakimi kraje te stanęły po transformacji ustrojowej. Konieczność przeprowadzenia tych reform była oczywista, a alarmujące prognozy demograficzne i idące za nimi prognozy wydatków emerytalnych z budżetu państwa nie pozostawiły politykom innego wyjścia, jak tylko podjąć się tego zadania. Dokonane zmiany w konstrukcji systemu zabezpieczenia emerytalnego szły od systemu w pełni repartycyjnego w kierunku systemu kapitałowego, znajdując kompromis między tymi dwoma rozwiązaniami. W ten sposób kraje postkomunistyczne stały się prekursorami gruntownych reform emerytalnych w Europie, tworząc trzyfilarową konstrukcję. Efekty przeprowadzonych zmian są prognozowane na pół wieku w przód i zdają się odzwierciedlać ich oczekiwane efekty. Zreformowane systemy przez swoją budowę, bazującą na połączeniu części repartycyjnej z częścią kapitałową, charakteryzują się pewną dywersyfikacją ryzyka niewypłacalności systemu, gdyż wady I filaru nie są wadami II filaru i odwrotnie. Należy jednak zaznaczyć, iż cały system emerytalny, a także każda z jego części, również kapitałowa, są uzależnione w mniejszym lub większym stopniu od woli polityków i właśnie na nich spoczywa ogromna odpowiedzialność za wypłatę świadczeń emerytalnych. Odpowiedzialność ta wymaga przede wszystkim umiejętności perspektywicznego spojrzenia na procesy demograficzne i oparcia się pokusom przeznaczania aktywów zgromadzonych w funduszach emerytalnych na bieżące wydatki państwa. Dodatkowo, należy dążyć do możliwie równomiernego obciążenia kosztami przeprowadzonych reform kolejnych pokoleń, dlatego też kraje CEE zdecydowały się z jednej strony na obniżenie świadczeń emerytalnych wypłacanych z I filaru, mającego charakter publiczny, z drugiej zaś na zwiększenie deficytu finansów publicznych.

Literatura

- Chybalski F., *Współczesne systemy emerytalne w Europie i na świecie*, [w:] *Polityczno-ekonomiczne paradygmaty integracji europejskiej*, Akademia Polonijna w Częstochowie, Częstochowa 2005.
- Chybalski F., *Wybory inwestycyjne Polaków w postaci lokaty w OFE oraz ich interpretacja w świetle ekonomicznej teorii zachowań ludzkich G.S. Beckera*, [w:] *Sposób na pieniądź*, red. I. Staniec, Politechnika Łódzka, Łódź 2006.
- Dupont G., *Pension reform in acceding countries*, Special Issues, April 2004, Centre de recherche en economie de Sciences Po.
- Golinowska S., Kurowski P., Żukowski M., *Old-age security in Central and Eastern Europe and the enlargement of the European Union*, Międzynarodowe Seminarium we Wrocławiu, „Polityka Społeczna” 2002, nr 11-12.
- Góra M., *System emerytalny*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2003.

Jędrasik-Jankowska I., *Ubezpieczenia emerytalne. Trzy filary*, Wydawnictwa Prawnicze, Warszawa 2001.

Quessier M., *Pension reform: Lessons from Latin America*; OECD 1999.

Salomaki A., *Public pension expenditure in EPC and the European commission projections: an analysis of the projections results*, European Economy, European Commission, December 2006.

PENSION REFORM IN CEE COUNTRIES

Summary

One of the most important economic and social problems of today is the ageing society process. The demographic trends based on the increase of population of people receiving pensions are the crucial factor of the inefficiency of classic repartition system (PAYG – *pay as you go*). Because of that pension reforms in many countries are meant to mix the repartition part of the pension system with the capital part. A lot of countries in CEE decided to create three pillar systems in which the first pillar has the repartition character, the second and the third are capital systems. The first and the second pillars are usually mandatory, the third one is voluntary.

The main aim of the article is the characteristics of pension reform in CEE countries and an attempt to identify the perspective effects of implemented solutions in reformed systems.